

12e JAARGANG
NUMMER 10
DECEMBER 1976

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.

Th. Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad
Postgiro 307695

E E N B R I E F U I T M A D R I D

Dezer dagen kregen wij de Franse vertaling in handen van een brief, die een Madrileense arbeider op 12 oktober j.l. stuurde aan een Spaanse vriend in Frankrijk. De afzender spreekt daarin over diverse grote betogingen en stakingsakties die kort voor die datum in Spanje en in het bijzonder in de Spaanse hoofdstad plaats vonden. Hij acht ze van grote betekenis, maar hij voegt er aan toe, dat er aan de kant van de arbeiders allesbehalve sprake was van eensgezindheid.

De briefschrijver wijt de verdeeldheid der Spaanse arbeiders aan het optreden van de politieke partijen der Spaanse oppositie. Hij zegt daarvan dat "hun enige zorg hun toekomstige positie geldt, alsmede de vraag hoe bepaalde 'leiders' (hij zelf zet het woord tussen aanhalingstekens) een vinger in de pap kunnen krijgen." Daarop laat hij volgen, dat deze partijen "in het uur van de waarheid nergens (te vinden) zijn..." Omtrent de huidige Spaanse vakbeweging is het oordeel van de briefschrijver al even vernietigend.

Hij spreekt over belangrijke betogingen tegen de duurte, waaraan meer dan 200.000 mensen, mannen, vrouwen en kinderen, deelnamen die luidkeels kritiek oefenden op het huidige bewind, op koning Juan Carlos en op heel de zwendel van het gevestigde regiem. Hij vertelt ook, dat de politie aanvankelijk niets tegen de betogers ondernam omdat er voor de manifestatie toestemming was verleend, maar dat de zaak op een gegeven moment uit de hand liep en dat de agenten er toen wel degelijk op los knuppelden. Hij deelt vervolgens nog mee, dat er bij die betoging van de zogenaamde arbeidersleiders geen enkele viel te zien.

Uit de brief blijkt, dat er behalve de betoging waarvoor toestemming was gegeven ook akties waren waarvoor géén verlof was gevraagd. Als voorbeeld noemt hij de herdenking van de gewelddadige dood van enkele leden van de Baskische verzetsbeweging die ruim een jaar geleden, kort voor Franco's overlijden, werden neergeschoten door gewapende aanhangers van de beweging van "Christus Koning". Die herdenking ging onder meer gepaard met een staking, die door een regeringswoordvoerder voor de televisie "een mislukking" werd genoemd. "Ik geloof daar niets van", aldus de briefschrijver, "want

de arbeid werd neergelegd door meer dan 150.000 man en alleen al in Madrid werden alle werkplaatsen van de spoorwegen lamgelegd.

Overigens, zo vervolgt hij, lieten ook bij deze staking de leiders het afweten. Sommige kaderleden (vertrouwenslieden) weigerden aan de staking deel te nemen.

Uitvoeriger gaat de brief in op de staking bij de Spaanse posterijen in de loop van deze herfst, waarvan ook door de Nederlandse kranten melding is gemaakt. "De aktie begon schitterend", zo wordt opgemerkt, "maar de direktEUR van de posterijen slaagde er in haar te breken door middel van bedreigingen, beledigingen en arrestaties. De regering had hem blanco volmacht gegeven om alle maatregelen te treffen die hij nodig achtte om de hervatting van het werk te bereiken."

"De direktEUR wilde geen afvaardiging van het personeel ontvangen op het moment dat twee PTT-ers werden gearresteerd. Hij liet vervolgingen instellen tegen tweehonderd bestellers. Daarmee slaagde hij er in de eenheid kapot te maken waarvan er bij het begin van de staking sprake was geweest. Nadat het werk was hervat verscheen hij, vergezeld door een aantal politiemannen, in de diverse postkantoren om de arbeiders te provoceren met uitspraken als: "Indien je een kerel bent, waag het dan nu eens mij te beledigen. Waarom hou je nu je kiezen op elkaar inplaats van me een grote bek te geven zoals je onlangs deed? Als je het werk niet voortzet ben je op staande voet ontslagen", enzovoorts.

"Op andere plaatsen", aldus de brief, "deden post-inspektEURs hetzelfde. En dat alles gebeurde terwijl de leiders van de diverse vakcentralen er het zwijgen toe deden."

Over de achtergrond van dat zwijgen laat de briefschrijver zijn vriend geen moment in twijfel. "Het enige wat de vakbondsbestuurders willen", zo zegt hij, "is: zich koest houden omdat ze met de regering willen samenwerken bij de zogenaamde 'hervormingen'. Zij gedragen zich 'fatsoenlijk' omdat zij bang zijn, dat de regering ze anders aan de kant laat staan. Het enige wat zij weten te doen is, de arbeiders oproepen tot 'akties' die bepaald niets anders voorstellen dan een soort van komedie, die wordt opgevoerd om de arbeiders te misleiden..."

Aan deze woorden behoeven wij nauwelijks iets toe te voegen. Als er iets is wat door deze brief duidelijk wordt aangetoond, dan wel dit dat er ook in Spanje kennelijk sprake is van een tegenstelling tussen de houding van de officiële oude arbeidersbeweging en de zelfstandige beweging van de arbeiders. Het ontstaan van de laatste is een gevolg daarvan dat ondanks het reaktionaire Franco-bewind Spanje een industrieel land is geworden met weliswaar geen moderne politieke structuur, maar met wel degelijk een moderne kapitalistische economie. De traditionele organisaties zijn er duidelijk met de (komende) burgerlijke en formele democratie verbonden. De arbeidersklasse is dat niet. Bij de strijd die zij gedwongen is te voeren ontmoet zij niet slechts het franquisme, maar ook de traditionele democratische organisaties (partijen en vakbonden) als even zovele hinderpalen en tegenstanders op haar weg.

=====

Wanneer u dit nummer van "Daad en Gedachte" ontvangt is het jaar 1976 al weer bijna ten einde. Voor u een goede reden om meteen uw financiële bijdrage voor het jaar 1977 aan "Daad en Gedachte" over te maken. En u weet.. iets extra's is bijzonder welkom, want de kosten stijgen steeds. "Daad en Gedachte" is ook van U. Wij menen dus op u te mogen rekenen.

H E T I S E E N B E L A N G V A N D E O N D E R N E M E R S
D A T D E A R B E I D E R S V A K B O N D S L I D Z I J N

Het vakbondslidmaatschap van de arbeiders is van 't allergrootste belang voor.... de kapitalistische ondernemer. Ziedaar de strekking van een opstel, dat de Amerikaanse schrijver John Zerzan in de loop van dit jaar publiceerde in het Amerikaanse tijdschrift "Telos" 1). John Zerzan houdt zich bezig met historische studies. Zijn specialiteit is: de geschiedenis van de Amerikaanse arbeidersbeweging. De diverse publikaties die hij tot dusver aan zijn speciale onderwerp heeft gewijd hebben bij ons langzamerhand de overtuiging doen postvatten, dat hij tot de allerbelangrijkste geschiedschrijvers van de arbeidersklasse in de Verenigde Staten behoort. Zijn betekenis schuilt ons inziens hierin, dat hij voortdurend bezig is allerlei heilige huisjes omver te trappen en allerlei vastgeroeste meningen en officiële mythen te verstoren.

In het opstel dat wij hier op het oog hebben, begint hij met op te merken, dat er bij de zogenaamde "linksen" totaal verkeerde opvattingen heersen omtrent datgene wat zich in de jaren van de grote crisis na 1929 in de Amerikaanse vakbeweging wèrkelijk heeft afgespeeld.

De officiële lezing - die welke over het algemeen ook buiten Amerika ingang heeft gevonden - is deze dat de zware depressie tot een radikalisering van de Amerikaanse arbeidersklasse voerde en dat als gevolg van haar strijdbaarheid mensen als John Lewis van de mijnwerkers, Sidney Hillman van de kleermakers en anderen het C.I.O., het Committee for Industrial Organization, konden stichten, dat brak met de ouderwetse en versleten organisatiebeginselen van Samuel Gompers even reformistische als corrupte American Federation of Labor. Met de komst van het C.I.O. werd - wij geven nog altijd de gangbare mening weer - niet slechts de organisatiegraad van de werkende klasse in de Verenigde Staten enorm vergroot, maar trad de arbeidersklasse ook meteen veel feller op, wat tot uiting kwam in de grote stakingen in de automobiellindustrie rond Detroit, die onder meer gepaard gingen met bedrijfsbezettingen.

John Zerzan levert met een indrukwekkende hoeveelheid feitenmateriaal het overtuigende bewijs, dat men een dergelijke interpretatie van de toenmalige ontwikkelingen naar het rijk van de fabeltjes kan verwijzen. Hij betoogt, kort samengevat, het volgende:

In de jaren '20 stelde de Amerikaanse vakbeweging maar weinig voor. Van het totaal der in industriële ondernemingen werkzame arbeiders was in 1920 niet meer dan 19,4% georganiseerd en in '30 was die geringe organisatiegraad nog verder verminderd, namelijk tot niet meer dan 10,2%. Omdat de ondernemers behoefte hadden aan een overleginstituut bij de loononderhandeling en aan een instrument dat de sociale vrede zou kunnen handhaven werden er "ondernemingsvakbonden" opgericht. Maar die bleken niet te voldoen: ze funktioneerden niet.

Al ver voor het uitbreken van de crisis waren er ondernemers die beseften dat voor een goede samenwerking tussen kapitaal en arbeid *onafhanke-*

1) John Zerzan, "Unionization in America", "Telos" nr. 27, blz. 147 t/m 156.

lijke vakverenigingen een essentiële voorwaarde vormden. Tot die ondernemers behoorde bijvoorbeeld Arthur Nash, de directeur van een der grootste kledingindustrieën. Al in 1925 verzocht hij aan de leiders van de bestaande kleermakersvakbond om 't personeel van zijn bedrijf te organiseren. Tegenover kollega-ondernemers verklaarde de heer Nash: "Ik had een klusje op te knappen dat ik zelf niet kon en daarom schakelde ik Hillman in."

Even helder van inzicht als de heer Nash was Gerald P. Swope, de president-directeur van het machtige General Electric concern. Die poogde in 1926 de American Federation of Labor (AFL) ervan te overtuigen dat ze hoogst noodig een landelijke vakbond van elektriciëns moest oprichten en wel op industriële basis, dat wil dus zeggen volgens het systeem van organisatie naar bedrijfstak. Swope was er diep van overtuigd dat een onafhankelijke vakbond, die niet door de onderneming was opgericht veel beter voor het bedrijf was dan een bedrijfsvakbond en hij beschreef het verschil tussen de ene soort bond en de andere als: een vakbond waarmee de bedrijfsleiding goed zou kunnen samenwerken en een (bedrijfs)vakbond die alsmaar tot moeilijkheden met de arbeiders leidde.

Er waren er nog veel meer die op deze wijze dachten. De directeur van een papierfabriek in Wisconsin, George Mead, publiceerde in 1928 een artikel, waarin hij in geestdriftige bewoordingen uitlegde, waarom hij er zo'n sterk voorstander van was geweest dat zijn arbeiders lid werden van de papiermakersbond. In hetzelfde jaar 1928 (allemaal nog vóór de grote crisis dus) verzocht de minister van Arbeid, Davis, aan de AFL om nu toch eindelijk eens haar traditionele beginselen overboord te werpen en ernst te maken met die vorm van organisatie die het bedrijfsleven zo graag wenste.

Enigermate (maar op veel te geringe schaal) kwam de AFL wel aan de wensen van het ondernemerdom tegemoet. Toen er in 1929 een textielstaking uitbrak in de zuidelijke staten, poogde de AFL de ongeorganiseerden voor zich te winnen. Begin 1930 schreef daarop een vooraanstaand dagblad als de "Chicago Tribune", dat "deze pogingen van de AFL de warme steun verdienden van iedere ondernemer die verder keek dan zijn neus lang was."

Toen de grote depressie eenmaal een feit was bleek, dat de AFL dood-eenvoudig niet berekend was voor de taak die zij zichzelf had gesteld. Zij wilde niets liever dan alleen maar een instrument van de klassenvrede zijn. Maar een vakbeweging met een verhoudingsgewijs (zie de hierboven vermelde percentages) veel te gering ledental, kón niet als zulk een instrument fungeren omdat zij op een veel te gering aantal arbeiders vaste greep had. Daar kwam nog bij dat die leiders van de AFL die in de centrale het meeste in de melk te brokkelen hadden er niet het flauwste benul voor opbrachten, dat onder de druk van de crisis het Amerikaanse kapitalisme bezig was zich te reorganiseren en geheel nieuwe methoden van bedrijfsvoering en personeelsbeheersing in te voeren. Vandaar dat een vooraanstaand ondernemer als Edward Louis Sullivan in die dagen de AFL als "reaktionair en konservatief" bestempelde.

Zo omstreeks het begin van de jaren '30 ontwaakte bij een aantal vakbewegingsleiders het besef dat de vakbeweging (geheel anders dan datgene waarnaar de AFL steeds had gestreefd, die alleen maar hooggeschoolde arbeiders organiseerde) andere wegen moest inslaan en dat het aankwam op de organisatie - de *massa*-organisatie - van de ongeschoolden, die, gezien de technische ontwikkeling, de meerderheid van het Amerikaanse proletariaat begonnen te vormen. De vakbondsleiders die dit begrepen speelden een belangrijke rol bij de herstelmaatregelen van president Franklin D. Roose-

velt, die Herbert Hoover in het Witte Huis was opgevolgd en die veel beter dan Hoover beseftte wat het Amerikaanse bedrijfsleven in de depressie nodig had.

John Lewis en Sidney Hillman werkten mee aan de opstelling van Roosevelts herstel-wetgeving. Er ging hun, mede als gevolg van hun nauwe samenwerking met diverse regeringsambtenaren en regeringsleiders een licht op, dat zowel de overheid als het ondernemerdom welwillend stonden tegenover de gedachte van een nieuw soort vakbeweging. Lewis en Hillman, zo konstateerde destijds Arthur Schlesinger jr., die nauw contact met de regeringsleiders onderhield en later ook perschef van het Witte Huis is geweest, "hebben precies dezelfde opvattingen als Gerald Swope en een ondernemer als Henry I. Harriman." President Hoover, typisch representant van het ouderwetse ondernemerdom, kantte zich tegen dat soort opvattingen. Roosevelt stond er daarentegen, als representant van het moderne en jonge ondernemerdom, uiterst welwillend tegenover. Voor hij in het Witte Huis zijn intrek nam was het getij echter al duidelijk aan het keren. In 1932 werd het vakverenigingsrecht van alle (ook de ongeschoolde) arbeiders nadrukkelijk erkend in een wet van Norris en Laguardia, die ook de kontrakten die de zogenaamde "gele" (ondernemers) bonden afsloten voor onwettig verklaarde.

Deze wet van Norris en Laguardia was de eerste stap op een weg die de regering-Roosevelt nog verder opging. De wetgeving van Roosevelt had verschillende architecten. Tot hen behoorden - geen wonder na het bovenstaande - een ondernemer als Swope en een vakbondsman als Lewis. Onder beider invloed - en onder de druk der omstandigheden uiteraard - raakte het Rooseveltbewind steeds meer overtuigd van het belang van een sterke vakbeweging met massabasis. Zij zag daarin een waarborg voor industriële vrede. De situatie werd bijzonder duidelijk beschreven door een toenmalig historicus van de Amerikaanse vakbeweging. In een geschrift, getiteld "Een regering op zoek naar een vakbeweging", verklaarde deze: "De ouderwetse vakbewegingsleider heeft afgedaan doordat hij hulpeloos staat tegenover de toenemende onrust onder de Amerikaanse arbeidersbevolking." De bedoelde historicus was ervan op de hoogte, dat President Roosevelt een sterke vakbeweging als het middel bij uitstek beschouwde om de arbeidersklasse koest te houden. "Hij (Roosevelt) wist precies wat het Amerikaanse bedrijfsleven nodig had", aldus deze auteur die naar de naam van Benjamin Stolberg luis-terde.

Onze John Zerzan valt Stolberg bij. Hij voert feiten aan waaruit heel stellig blijkt, dat Roosevelt door de argumenten van Swope volledig overtuigd was. Mevrouw Frances Perkins, die Roosevelts minister van Arbeid was, heeft verteld, dat hij, sprekende voor een groep van ondernemers, verzekerde dat zij voor vakverenigingen niet bevreesd behoeften te zijn en dat zij geen angst behoeften te hebben wanneer de arbeiders in hun bedrijven zich organiseerden. Gij zult, zo zei de president, ongetwijfeld een grotere produktie, meer rust en heel wat meer vrede hebben indien er in uw bedrijfstak een hecht georganiseerde vakbond bestaat die een goed kontrakt heeft afgesloten.

Tot een van zijn voornaamste funktionarissen op 't terrein van de nationale herstelwerkzaamheden benoemde Roosevelt een man, die in het openbaar verklaarde dat het bedrijfsleven niet kon funktioneren zonder de vakbeweging. Een vooraanstaand ondernemersblad als "Fortune" noemde het ambtelijk apparaat van Roosevelt - en bepaald niet om er kritiek op uit te oefenen - "een gangmaker voor de bedrijfsorganisatie". Hoe dat moest worden op-

gevat bleek bijvoorbeeld in 1933 toen de kleermakers van New York tot een staking werden opgeroepen, die georganiseerd werd door de bond en die de krachtige steun had van de regering met het doel de ongeorganiseerde kleermakers lid van de bond te maken.

Zulke stakingen, waarbij het ging om het recht van organisatie, waren er meer. Op het eerste gezicht leek het daarbij om een arbeidersbelang te gaan en vaak werden er bij zulke akties door de arbeiders ook nog andere eisen gesteld. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de staking van de havenarbeiders van de Westkust, die in juli 1934 uitbrak. Op de keper beschouwd kregen de arbeiders niets van hetgeen ze verlangden ingewilligd op één enkel ding na: het recht van organisatie. Over die staking zegt Zerzan, dat zij voor de havenbaronnen een soort van keerpunt vormde. Zij leerden inzien, dat de vakbeweging eigenlijk maar op één ding uit was. Zij wilde géén macht over de ondernemers uitoefenen, maar macht uitoefenen over de arbeiders. Roosevelt leerde dat lesje nog eerder dan de ondernemers. Frances Perkins merkte op, dat "verstandige vakbondsleiders er op uit zijn bij spontane stakingen de arbeiders tot werkhervatting te bewegen. In een boek over de geschiedenis van de crisis kan men lezen, dat er ondernemers waren die gezamenlijk de vakbeweging poogden te overtuigen van het belang van een krachtige bedrijfsorganisatie terwille van goede (klassen)samenwerking en bedrijfsrust.

Dat tegelijkertijd de jaren waarin dit alles voorviel ook het toneel waren van felle spontane akties met veel geweld, kwam - aldus Zerzan - in hoofdzaak doordat de AFL niet in staat was de arbeiders onder controle te houden. Integendeel: hoe langer hoe meer arbeiders keerden de AFL de rug toe. Het was een verschijnsel waaraan de ondernemerspers grote aandacht besteedde (b.v. het beursblad "Wall Street Journal") en waarover de ondernemers zich ernstig ongerust maakten. Een Senator als de heer Wagner gaf uiting aan zijn vrees niet voor een organisatie van de arbeiders, maar voor het feit, dat de arbeiders zich *niet* zouden organiseren. Hun afkeer van de AFL - die zij als een werktuig van 't kapitaal beschouwden - maakte de situatie rijp voor de organisatie-opvattingen die het CIO belichaamde. In de ogen van de arbeiders betekenden zij een radikale breuk met de klassensamenwerking. In werkelijkheid betekenden zij, dat met de komst van het CIO de klassensamenwerking in nieuwe banen werd geleid, minder zichtbaar en veel hechter en met een veel grotere macht van de vakbewegingstop.

"Niemand", zo schreef een tijdgenoot, die door Zerzan wordt geciteerd, "had de illusie dat het CIO een radikaal soort beweging wilde zijn." Zerzan voegt daaraan toe, dat de omstandigheid dat er in de leiding van het CIO nogal wat CP-ers zaten niets aan dat feit veranderde en dat vele ondernemers uitstekend begrepen, dat het CIO verre van radikaal was. Juist de bonden van het CIO waren het beste aangepast bij de bestaande orde.

(Slot volgt)

M E D E D E L I N G

Door allerlei omstandigheden zijn de voor "Daad en Gedachte" binnegekomen financiële bijdragen van het tweede en derde kwartaal nog niet verantwoord. Daarom zal er in het januarinumnummer van 1977 een verantwoording verschijnen over de laatste drie kwartalen van dit jaar. Wanneer u deze maand nog uw bijdrage voor het komende jaar overmaakt kunnen we dat meteen verantwoorden.

OVER BAKOENINS "BIECHT" AAN

TSAAR NIKOLAAS I

Bij de uitgeverij De Arbeiderspers is dezer dagen de eerste volledige Nederlandse vertaling verschenen van de zogenaamde "biecht" van de Russische revolutionair Michael Bakoenin. Het bewuste stuk werd - op verzoek van Tsaar Nikolaas I - in de zomer van 1851 geschreven in de beruchte Peter en Pauls-vesting, waarin Bakoenin toen was opgesloten. Het bevat een soort van verslag omtrent de oproerige, mede tegen het Russische bewind gerichte activiteiten van de gevangene in het buitenland; het behelst tevens een groot aantal bijzonderheden omtrent Bakoenins levensloop tot op dat moment, alsmede allerlei kritische opmerkingen over de sociale verhoudingen in Rusland en over de politiek van het tsarisme.

Over deze uitgave kan men zich slechts verheugen. Van een complete en voor iedereen toegankelijke Nederlandse editie van Bakoenins geschriften zijn wij - veler inspanningen ten spijt - nog altijd ver verwijderd. Afgezien van enkele, bij een paar anarchistische uitgeverijen gepubliceerde en niet steeds voortreffelijke vertalingen (zoals "God en de Staat" bijvoorbeeld) zijn wij wat Bakoenin betreft nog veelal aangewezen op de soms uitvoerige, soms minder uitvoerige uittreksels die mr. H.P.G. Quack zo ongeveer een eeuw geleden opnam in zijn grote werk "De Socialisten". Aangezien deze hoogleraar zich in de eerste plaats richtte tot een intellectueel publiek, zag hij er geen enkel bezwaar in daarin ook lange Franse citaten te doen afdrucken.

Van dat laatste is nu weliswaar geen sprake bij die passages die destijds door Quack aan Bakoenins biecht werden gewijd, maar zij hebben het nadeel dat zij - ook in vergelijking tot de informatie die over andere documenten van diens hand verstrekt wordt - wat beknopt zijn. Wie ze ooit gelezen heeft zal onwillekeurig de wens bij zich hebben voelen opkomen méér betreffende deze biecht te weten dan door de auteur van "De Socialisten", hetzij op grond van eigen kennis, hetzij van horen zeggen, werd meegedeeld. Welnu, de vervulling van deze wens is thans mogelijk geworden, al wordt hij door een verkoopprijs van f 24,50 niet gemakkelijk gemaakt.

De plaatsruimte in "Daad en Gedachte" staat ons uiteraard niet toe om op de manier waarop Quack dat van tal van boeken of brochures heeft gedaan, de inhoud van deze biecht uitvoerig weer te geven. Wij moeten volstaan met de opmerking, dat het bewuste geschrift om twee redenen van grote betekenis is. Het is een belangrijke bijdrage tot onze kennis van Bakoenin zélf; Het vormt bovendien een bijdrage tot de kennis van het geestelijk en sociaal-politieke klimaat in het Europa van het tweede kwart van de 19e eeuw, een periode, waarin "socialistische ideeën" tot ontwikkeling kwamen, maar waarin de klassenstrijd van de arbeiders - de situatie in Engeland buiten beschouwing gelaten - nog in de kinderschoenen stond.

Heden ten dage dringt zich het onderscheid tussen de "socialistische ideeën" en de strijd van de arbeiders met steeds grotere onweerstaanbaarheid op. Wat voor ons de lektuur van Bakoenins biecht bovenal tot een interessante bezigheid heeft gemaakt is dit, dat daarbij dit fundamentele verschil nog weer eens in alle duidelijkheid op de voorgrond treedt. Waar Bakoenin in deze biecht over "revolutie" spreekt, daar heeft hij het, daaromtrent bestaat naar onze mening geen enkele twijfel, over iets, dat moet

worden "gemaakt" of "gepropageerd", iets waartoe hij (of anderen) b e s l u i t e n (vgl. blz. 123), niet echter over een maatschappelijk proces, waarvoor de produktieverhoudingen en de daaruit voortvloeiende tegenstellingen de verklaring vormen.

Bij diverse gelegenheden hebben wij Michael Bakoenin een b u r g e r l i j k revolutionair genoemd. Lezing van zijn biecht heeft ons niet weinig versterkt in deze opvatting. Bladzijde na bladzijde springt als het ware in het oog hoezeer al zijn activiteiten verbonden waren met de 19e eeuwse vorm van de omwenteling, niet met de proletarische strijd waarvan onze eeuw getuige is.

Over dit zeer belangrijke punt - het allerbelangrijkste naar onze mening - wordt met geen woord gerept in de inleiding van Arthur Müller Lehning waarvan de Nederlandse uitgave wordt vergezeld. Lehning heeft het allesbehalve omzeild, hij heeft het, zien wij het goed, niet opgemerkt. Hij begint zijn introductie met een citaat. "Het verhaal van Bakoenins leven", zo luidt het, "is het verhaal van het socialisme en de revolutie in Europa gedurende meer dan dertig jaar (1840-1876), want hij heeft met een persoonlijke inzet de revolutionaire ideeën ontwikkeld en deelgenomen aan alle revolutionaire bewegingen." De woorden stammen van Filippo Turati, een Italiaans sociaaldemokraat die tot de uiterste "rechtervleugel" van zijn partij behoorde. Dat deze Turati als burgerlijk hervormer *niet* in een sociaal klimaat leefde dat bevorderlijk was voor een helder inzicht in het karakter van de negentiende-eeuwse omwentelingen of pogingen daartoe, spreekt welhaast vanzelf. Dat deze Turati - wiens opvattingen omtrent "socialisme" niets te maken hadden met de beweging der arbeiders waarvoor hij geen oog had en die hij dwarsboomde - dat soort omwentelingen en de persoonlijke inzet daarvoor aan het begrip "socialisme" koppelt, is niet verwonderlijk en kan als het gevolg van zijn burgerlijke filosofie worden aangemerkt. Dat Arthur Lehning juist Turati's uitspraak als motto gebruikt is karakteristiek. Het vormt er een bewijs voor, dat zijn kijk op Michael Bakoenin zich van die van Turati niet wezenlijk onderscheidt.

Hoe valt het nauwelijks te loochenen verschijnsel te verklaren, dat er - vooral in intellektuele kringen - voor het anarchisme als idee in het algemeen en voor Bakoenin in het bijzonder een toenemende belangstelling bestaat? Hieruit menen wij, dat het daarbij gaat om een burgerlijke filosofie en haar verkondiger, welke voor velen een aantrekkelijk alternatief vormt voor de *evenseens burgerlijke* filosofie van het bolsjewisme, die zij om welke reden dan ook verwerpen. Hier ligt ook de reden, dat wij ons voor Bakoenin interesseren en ons met hem bezig houden. Zo goed als wij niet moe worden het onderscheid tussen de burgerlijke en de proletarische revolutie aan het voorbeeld van het bolsjewisme te demonstreren, zo goed worden wij niet moe en houden wij het voor noodzakelijk het te demonstreren aan het voorbeeld van het anarchisme. Waarmee wij ons dan zowel in het ene als in het andere geval bezig houden is het verschil tussen de oude arbeidersbeweging en de nieuwe: die van de arbeiders zélf.

Zoals gezegd: over de betekenis van Bakoenins biecht voor deze problematiek wordt in Lehning's inleiding niet gesproken. In plaats daarvan behandelt hij uitvoerig een ander aspekt, te weten: de eerbiedige, hier en daar zelfs onderdanige en berouwvolle toon van de "biecht", het inspelen op bepaalde, door Nikolaas I bereden politieke stokpaardjes en dergelijke, alsmede het tentoonspreiden van een zeker "berouw". Dientengevolge, zo deelt Lehning mee, heeft deze "biecht" nadat de tekst eenmaal bekend was gewor-

den, bij geestverwanten (gelijk b.v. de Russische revolutionaire Vera Figner) én bij tegenstanders van Bakoenin niet weinig sensatie verwekt. Zij lazen er uit dat de schrijver zijn revolutionaire opvattingen wenste af te zweren.

Het is een konklusie die Arthur Lehning verwerpt. Hij betoogt, mede aan de hand van een uit dezelfde tijd stammende brief van Bakoenin aan z'n zuster Tatjana, waarin hij uiteenzet niet het geringste van zijn opvattingen te hebben prijsgegeven, dat Bakoenin "bereid was om un het schaakspel met de tsaar alle middelen aan te wenden, zelfs een vernederende toon en het poseren als berouwvolle zondaar, ten bate van het ene doel... zijn vrijheid te verkrijgen..."

Lehnings betoog is overtuigend. Hij spreekt o.i. terecht van een "gecamoufleerd" stuk en herinnert er even later aan, dat dit historisch document als "een machiavellistisch meesterstuk" 1) is gekarakteriseerd. Wij delen dergelijke zienswijzen, die bovendien worden bevestigd door heel de latere levensloop van Michael Bakoenin, wiens onwankelbare trouw aan zijn idealen boven iedere verdenking of verdachtmaking is verheven. De over hem uitgestorte laster, waaraan ook Marx zich heeft schuldig gemaakt, al ware het slechts door hem klakkeloos te herhalen, heeft op ons nooit de minste indruk gemaakt. Een dergelijke benadering van Bakoenin hebben wij steeds opgevat als het tegendeel van een wérkelijke kritiek, het tegendeel van de vereiste wérkelijke analyse van Bakoenins denkbeelden. Onze bewondering voor Bakoenins persoonlijkheid werd er niet door geschokt. Maar die bewondering gold:de burgerlijke revolutionair en de overtuiging dat hij als zodanig moet worden gezien wordt door dat wat Lehning zijn "machiavellisme" noemt bevestigd.

Lehnings inleiding tot de "biecht" kan worden gekarakteriseerd als de laatste bijdrage tot de discussie over de vraag of Bakoenin al dan niet een revolutionaire persoonlijkheid is geweest. Wij staan, wat het antwoord op deze vraag betreft, geheel aan de kant van Lehning, met dien verstande echter dat wij het voor volstrekt nietszeggend houden om iemand als een revolutionaire persoonlijkheid te beschrijven indien daarbij zo'n begrip als "revolutionair" niet nader wordt gedefinieerd. Datgene waar het allereerst om gaat blijft dan een mistige zaak. Juist in een dergelijke "mist" is het mogelijk - gelijk geschied is - de "biecht" van Bakoenin te gebruiken als "een welkom politiek wapen om te pogen de anarchist Bakoenin, de politieke tegenstander van Marx, moreel in diskrediet te brengen." Dat dergelijke pogingen morele verontwaardiging hebben gewekt is begrijpelijk. Naar onze opvatting dienen ze echter niet enkel op grond van de feiten verontwaardigd van de hand te worden gewezen, maar mag evenmin worden verzuimd om vast te stellen, dat iedere dergelijke discussie in het morele vlak uiteraard het burgerlijk uitgangspunt van de deelnemers verraadt en dat het allerminst toevallig is dat de bolsjewiki zich er bijzonder ijverig bij betoonden, ondanks het feit dat ook zij zélf zich bepaald geen slechte leerlingen van Machiavelli hebben getoond. En wanneer wij hier van een "burgerlijk uit-

1) Machiavellisme: afgeleid van de Florentijnse schrijver Niccolò Machiavelli (1469-1527) die in zijn boek "De Vorst" het bedriegelijke veinzen als een geoorloofd wapen in de politiek had geschilderd en die kennelijk de ook door de bolsjewisten aanvaarde opvatting huldigde dat het doel de middelen heiligt.

gangspunt" bij zulk een discussie spreken, dan bedoelen wij dit, dat de daden van Bakoenin met absolute maatstaven van goed en kwaad worden beoordeeld, inplaats van zijn denkbeelden in verband te brengen met de maatschappelijke verhoudingen van zijn tijd.

Lehning heeft voor een dergelijk verband tussen Bakoenins opvattingen en de tijd waarin hij leefde niet alleen geen oog, hij ontkent zelfs dat er van een dergelijk verband sprake zou zijn. "Bakoenin was", zegt hij, "... minder dan wie ook onderworpen aan de invloeden van zijn tijd, van zijn omgeving en van de steeds bewegende maatschappij: als 'denker' neemt hij afstand, maakt hij zich los van alle overlevende vooroordelen en gewoonten..." Wij kunnen juist ook bij lezing van de "biecht" slechts tot de tegenovergestelde konklusie komen.

Dat Lehning hierin met ons van mening verschilt verbaast ons niet. We zijn wél verbaasd over enkele konkrete mededelingen van zijn kant. Hij vertelt dat het manuscript van de "biecht" pas in 1919 in de keizerlijke archieven werd ontdekt. Pas in dat jaar - zo schrijft hij in een "verantwoording" op blz. 216 - "worden voor het eerst enige fragmenten uit de tekst gepubliceerd". Hoe, vragen wij, valt het dan te verklaren, dat Quack al in de jaren '90 van de vorige eeuw uitvoerig uit de "biecht" weet te citeren? Wat Quack ons in grote lijnen omtrent Bakoenins biecht te vertellen weet, wijkt, zeker wat de strekking aangaat, niet af van wat Lehning daarover mededeelt. Quack zwijgt over de pas later gevonden brief aan Tatjana, maar citeert wél uitvoerig een ook door Lehning geciteerde brief aan Alexander Herzen, die op de biecht een misschien minder sterk licht werpt dan eerstgenoemde brief, mssr bepaald geen licht van een verschillend soort. Enkel op ondergeschikte punten wijken Quack en Lehning van elkaar af.

Wat ons ook verbaasd heeft: we lezen bij Lehning, dat het verzoek van de tsaar om 't stuk te schrijven aan Bakoenin werd overgebracht door graaf Alexej Orlow, die hem daartoe "eind juli 1851" in zijn cel bezocht. Bakoenin, aldus Lehning, begon diezelfde dag te schrijven en een maand later was het stuk gereed. Eind augustus dus, veronderstelt de lezer. Mis hoor. Ofschoon het negentig pagina's tellende manuscript zorgvuldig voor de tsaar werd gekopieerd - in een tijd dat er noch schrijfmachines, noch fotokopieerapparaten waren niet zo'n eenvoudige bezigheid - ontving deze het al op 13 augustus. Misschien dat Arthur Lehning daarover en over Quacks kennis van de "biecht" ooit nog eens opheldering verschaft.

=====

S C H O O N M A A K S T E R S I N K O N F L I K T H E T W E R K G E E F S T E R E N B O N D E N

Dit is het verhaal van wat er op een gegeven moment is overkomen aan de schoonmaaksters van de universiteitsgebouwen in de stad Durham, die iets ten zuiden van Newcastle in noordwest-Engeland ligt. Het speelt al een paar jaar geleden, maar de geschiedenis is nu pas verteld door een stafmedewerker van de bewuste universiteit en een studente die er beiden nauw bij waren betrok-

ken 1). Het is tevens een verhaal - een van de vele ongetwijfeld - over de manier waarop de Britse Labourregering de Britse economie "gezond" wil maken ten koste van die groepen uit de arbeidersbevolking waarvan wordt aangenomen dat zij het minst in staat zijn zich teweer te stellen: vrouwen, werkenden met slechts een halve dagtaak of minder, schoolverlaters, immigranten en ook jeugdigen. Het is tenslotte óók het verhaal over de zware zorgen van vakbondsbestuurders die zich opeens voor het probleem zagen gesteld hoe opstandige vrouwen met een kluitje in het riet te sturen zonder daarbij het risico te lopen dat dezelfde vrouwen door een concurrerende vakbond met een soortgelijk kluitje in het riet zouden worden gestuurd. Kortom een geschiedenis, waaruit valt te leren dat de ene vakbond de andere de loef tracht af te steken bij het bedonderen van de arbeiders, n i e t bij het behartigen van hun belangen. Maar naar wij nog zullen zien is dat een les die de twee vertellers op geen stukken na hebben verstaan.

In de jaren vlak voor het begin van ons verhaal neemt in Groot-Britannië het aantal vrouwelijke part-time-werkers buitengewoon sterk toe. Immers: ze zijn goedkoop. Ze kunnen meestal worden afgescheept met lage lonen. Soms, zoals b.v. de schoonmaaksters waar het hier over gaat, werken ze op een tijdstip dat niet binnen de normale werktijd valt zonder dat hun overuren moeten worden betaald. Ze krijgen géén vakantiegeld en géén ziekenuitkering. Ze hebben géén pensioenrechten zodat er geen pensioenpremie hoeft te worden gestort. Bij ontslag kunnen ze géén aanspraak maken op smartegeld aangezien dat volgens de Britse wet alleen maar wordt verstrekt aan werknemers die per week meer dan 16 uur maken. Bij het keren van het economisch getij zijn ze de eerste slachtoffers omdat zowel de partikuliere ondernemers als de overheid ervan uitgaan dat vrouwen minder strijdbaar zijn dan mannen en dat er derhalve van de kant van vrouwen minder verzet behoeft te worden gevreesd. In het geval van de schoonmaaksters in Durham bleek dat één grove misrekening te zijn.

Volgens het tweetal dat het verhaal van de schoonmaaksters op schrift heeft gesteld is er nóg een reden waarom vrouwen vaak het eerst voor ontslag in aanmerking komen. Vrouwen, zo schrijven ze, zijn dikwijls niet georganiseerd. Zij interesseren zich meestal maar weinig voor de vakbeweging en de vakbeweging is van haar kant nauwelijks geïnteresseerd in het lidmaatschap van vrouwen. Maar deze opmerking - en het verhaal zoals het geboekstaafd is toont dat duidelijk aan - berust op een misverstand. Het is waar dat de meeste vrouwelijke part-timers en ook de schoonmaaksters in Durham ongeorganiseerd waren. Maar niet háár positie werd daardoor verzwakt, maar juist omgekeerd die van de werkgeefster: de universiteit, die op de ongeorganiseerde vrouwen minder vat had.

De schoonmaaksters zélf zien het - en dat is 't punt waarop de geschiedenis een aanvang neemt - n i e t zo. Ze baseffen allemaal, dat ze alleen "samen" sterk staan en ze vatten, zo wil het nu eenmaal de taaië traditie, dat "samen" op in de zin van "samen met de bond". De enige vraag die er zich voordoet is dan enkel: welke bond?

De vakbonden in Engeland zijn met elkaar een overeenkomst aangegaan op grond waarvan zij over en weer elkaars "invloedssferen" hebben afgebakend.

1) Lynda Finn en Gavin Williams, "The Durham experience; Bureaucrats and Women Cleaners" ("De les van Durham: bureaucraten en schoonmaaksters").

Volgens die overeenkomst heeft de General and Municipal Workers Union 't alleenrecht tot ledenwerving onder het huishoudelijk en administratief personeel van de universiteit van Durham. Maar van dat recht heeft de GMWU tot op dat tijdstip zo goed als geen gebruik gemaakt. De GMWU is in het lidmaatschap van vrouwelijke part-timers niet geïnteresseerd. Als mevrouw Maddison, één van de schoonmaaksters, circa twintig collega's om zich heen verzamelt en deze om toelating tot de bond vragen, krijgt ze van een GMWU-shop-steward te horen, dat ze haar tijd nuttiger kan besteden. Desondanks melden de vrouwen zich als lid. Er worden haar, ofschoon ze kontributie oevrmaken, géén lidmaatschapsboekjes uitgereikt en ze horen verder taal noch teken van "hun" bond, die wel wat anders aan zijn hoofd heeft. De distriktssecretaris Andrew Cunningham, een vooraanstaand lid ook van de zogenaamde "Arbeiderspartij" is commissaris van diverse bedrijven en instellingen en heeft onder andere zitting in de bestuursraad van de universiteit, tot op het moment althans dat de politie hem komt arresteren en hij wordt veroordeeld wegens corruptie. Van zo iemand kun je natuurlijk moeilijk verwachten dat hij zijn kostbare uren óók nog eens aan de schoonmaaksters besteedt...

In oktober 1973 kent de universiteit van Durham aan de schoonmaaksters een loonsverhoging toe van zegge en schrijve 1 penny (op dat moment 5 cent) per uur. De vrouwen voelen zich afgescheept en zijn woedend. Vanwege haar teleurstellende ervaringen met de GMWU richten enkelen zich tot een andere vakbond: de Transport and General Workers Union (TGWU). Een vertegenwoordiger van die bond, een zekere heer Mills, komt met ze praten. Hij stuit op een wantrouwen dat door de GMWU is gewekt maar slaagt er in dat te overwinnen. De schoonmaaksters hoeven niet de volle kontributie te betalen maar ze zullen wél alle aan het vakbondslidmaatschap verbonden rechten krijgen. Ze zullen een aparte afdeling vormen en de bond zal geen loonovereenkomsten aangaan zonder de schoonmaaksters te hebben geraadpleegd. Binnen een week melden 62 schoonmaaksters en twee thee-juffrouwen zich als lid.

Als het zover is volgt een stap van de kant van de universiteit. Deze laat de schoonmaaksters weten dat iedereen weliswaar volkomen vrij is om zich bij de bond van haar keuze aan te sluiten dan wel ongeorganiseerd te blijven, maar dat zij de vrouwen niettemin dringend adviseert om lid te worden van de GMWU omdat... de universiteit en deze bond nu eenmaal overeengekomen zijn, dat de GMWU als de vertegenwoordiger van het personeel zal optreden... Vijf vrouwen laten zich intimideren. Inmiddels stelt de universiteit pogingen in het werk opdat de TGWU zich van "het terrein van de GMWU" zal terugtrekken. De heer Mills verklaart, dat hij "met verbazing constateert, dat de universiteit als agent van de GMWU optreedt". De GMWU zelf onderneemt niets, behalve dan een telefoontje naar de TGWU, die gesommeerd wordt om de ingeschreven schoonmaaksters over te schrijven naar de GMWU en zich buiten het werfterrein van een andere bond te houden... Terwijl de beide bonden aldus met elkaar kibbelen zien de schoonmaaksters zich opeens voor de noodzaak geplaatst om strijd te voeren.

Geen strijd voor loonsverhoging of voor vrije vakbondskeuze is het, nee een wanhopig gevecht tegen werktijdverkorting en loonsverlaging. Het is december 1973. De mijnwerkers - in tal van gevallen de echtgenoten van deze schoonmaaksters - leveren hun beslissende slag met de regering-Heath 2). Om

2) Vgl. de opstellen "Felle klasseworstelingen in Groot-Brittannië" en "Wat de mijnwerkers konden kan de mijnwerkersbond niet" in "Daad en Gedachte" van resp. februari en maart 1974.

de publieke opinie tegen de stakers te mobiliseren voert Heath de 3-daagse werkweek in. Weliswaar worden onderwijsinstellingen van die maatregel uitgezond, maar de universiteit van Durham ziet de kans schoon. Aan de vrouwen wordt meegedeeld, dat ze voortaan alleen nog maar kunnen werken op maandag, dinsdag en woensdag en bovendien op de tot dusver vrije zaterdagmorgen. Uiteraard tegen een geringere beloning. Er moet, verklaart de universiteit, nu eenmaal energie worden bespaard. Om de financiële gevolgen enigszins te verzachten zal er gedurende drie weken nog drie uur loon extra worden betaald, maar uitsluitend aan die schoonmaaksters die al langer dan een jaar in dienst zijn, dat wil zeggen aan niet meer dan ruim de helft.

Het is een poging om verdeeldheid tussen de schoonmaaksters te zaaien, maar een poging die schipbreuk leidt. Ze besluiten unaniem om niet op zaterdagen te gaan werken en ze richten tot docenten en studenten het verzoek de universiteitsgebouwen niet te gebruiken op de dagen dat er niet wordt schoon gemaakt, niet derhalve van donderdag tot en met zaterdag. Om dat verzoek de nodige kracht bij te zetten besluiten ze op die dagen bij de ingangen van de universiteit te posten.

De twee auteurs die de gebeurtenissen hebben geboekstaafd tekenen hierbij aan, dat de postende schoonmaaksters de steun genoten van de TGWU. Dat is een wat formele manier van geschiedschrijving die weinig recht doet wederen aan de feiten. Het besluit tot werkweigering op zaterdagen en het besluit tot posten is door de schoonmaaksters zelf genomen. Het moge wellicht zo zijn, dat de TGWU een platonische sympathiebetuiging laat horen, de bond steekt praktisch geen vinger voor de vrouwen uit. Hun actie wordt geleid door een door haar zelf gekozen comité, waarmee de universiteit aanvankelijk niets te maken wilde hebben, maar waarmee de werkgeefster opeens bereid is te gaan praten nadat er wordt gepost en nadat er in de kranten over de strijd van de schoonmaaksters is geschreven. Dat een aantal vrouwen lid is van de TGWU is een bijkomstigheid, die voor de strijd geen enkele betekenis heeft, evenmin als het van enige betekenis is dat sommigen wellicht lid zijn geweest van een zangkoor. De schoonmaaksters zingen hun eigen wijs. Het is bepaald niet het soort krijgsgezag dat vakbondsbestuurders plegen aan te heffen. Het bestuur van de universiteit wordt er ten zeerste door verschrikt. De schoonmaaksters staan sterk, niet doordat een flink aantal van haar georganiseerd is, maar doordat ze spontaan en geheel zelfstandig optreden.

In die situatie roept de universiteit de hulp in van de GMWU. Die verschijnt haastig ten tonele en sluit achter de rug van de schoonmaaksters om en zonder ook maar enig contact met de vrouwen op te nemen een overeenkomst met de universiteit die een einde aan het konflikt moet maken. Van enige onderhandeling is geen sprake. De universiteit dikteert de voorwaarden, welke door de GMWU zonder meer geaccepteerd worden.

Het betekent niet het einde van de strijd. Het posten wordt voortgezet. De universiteit ziet zich genoodzaakt met het strijdcomité van de schoonmaaksters om de tafel te gaan zitten. De vrouwen houden voet bij stuk. Dienengevolge moet de universiteit kapituleren. Over de afgelopen weken zal als nog aan alle schoonmaaksters drie uur loon extra worden betaald en verder zal voor de verkorte werkweek toch het volle weekloon worden verstrekt.

De universiteit heeft de slag verloren maar is vastbesloten de oorlog tussen haar en de schoonmaaksters niettemin te winnen. Twee wegen worden bewandeld. Het moet nu maar eens en voorgoed worden uitgemaakt, dat uitsluitend de GMWU het recht heeft om de schoonmaaksters te vertegenwoordigen en voorts, indien het dan niet gelukt is loonsverlaging te bereiken via werk-

tijdverkorting, dan moet het aantal schoonmaaksters maar worden verminderd, zodat de resterende vrouwen voor hetzelfde loon méér werk zullen moeten verzetten. Ontslagen vallen er vooreerst niet. De methode die wordt toegepast is deze, dat er in ontstane vakatures niet meer wordt voorzien. Het resultaat is dat het aantal schoonmaaksters met tenslotte 30% vermindert. De GMWU tekent geen enkel protest aan. Door hergroepering van de schoonmaakploegen slaagt de universiteit er in het onderling contact en het gezamenlijk overleg tussen de vrouwen ernstig te verstoren.

Van de TGWU gaat weinig meer uit. Als enkele vrouwen, als vertegenwoordigster van deze bond vergaderingen beleggen, hebben de overige schoonmaaksters het gevoel, dat in die bijeenkomsten niet over hún problemen wordt gesproken. Bovendien: het daarvoor door de top van de Britse vakbeweging in het leven geroepen 'scheidsgerecht' erkent de aanspraken van de GMWU als juist. Aan de beide concurrerende bonden wordt gelast de zaak in der minne in het voordeel van de GMWU te regelen. Al bij het eerste gesprek daarover komen de wensen van de schoonmaaksters zelf geen moment ter sprake. Er wordt achter haar rug om beraadslaagd en over haar hoofden heen bedisseld. Gevolg: de belangstelling van de vrouwen voor het vakbondslidmaatschap verflauwt. Van de 62 schoonmaaksters die de TGWU voor 'de betere bond' hebben gehouden zijn er na luttele maanden nog maar 29 over.

In de herfst van 1975 doet de universiteit van Durham wederom een poging haar eigen financiële moeilijkheden af te wentelen op de schoonmaaksters. De TGWU houdt zich zorgvuldig buiten spel. De distriktsvertegenwoordiger van deze bond volstaat er mee de schoonmaaksters het afschrift van een aan hem gerichte brief van het GMWU-bestuur te zenden, waarin er de TGWU nog eens nadrukkelijk op wordt gewezen, dat deze bond onder de schoonmaaksters geen leden meer mag werven. Als de vrouwen op een gesprek met de distriktsbestuurder aandringen is deze niet bereikbaar. Het is dan inmiddels april 1976 en de bewuste distriktsbestuurder is niet langer de heer Mills. Het feit dat deze door een ander is vervangen is er een onmiskenbaar teken voor dat de topleiding van de TGWU een man die aan de schoonmaaksters nog enigszins het oor leende, maar liever kwijt was.

De voor de hand liggende konklusie: het ging de TGWU al evenmin om de belangen van de schoonmaaksters als de GMWU. Het ging beide bonden alleen om de vraag hoe beider invloedssferen nu precies waren afgebakend. De onderhandelingen daarover buiten de vrouwen om bewijzen ondubbelzinnig dat zowel de GMWU als de TGWU organisaties van de bestaande maatschappij zijn, die alleen maar de functie hebben hun leden in het gareel te houden. Waar zij onderling over twisten is niet de vraag of de ene bond dan wel de andere de schoonmaaksters mag vertegenwoordigen, maar deze: of de ene dan wel de andere bond de schoonmaaksters aan het kapitaal mag uitleveren. De twee schrijvers die ons de les van Durham hebben verteld zien dat niet. Zij betreuren het dat door de gang van zaken zoals die is geweest in feite aan de betrokken vrouwen het recht van vakorganisatie is ontnomen. "Want", zo konkluderen ze, "de meeste vrouwen hebben toch wel geweigerd zich naar de GMWU te laten overschrijven. Doordat ze geen lid konden worden van de vakbond harer keuze worden ze nu in het geheel niet meer door enige vakbond vertegenwoordigd". De konklusie is onjuist. De les van Durham is juist dat arbeiders of arbeidsters helemaal niet door een vakbond worden vertegenwoordigd. Dat is de werkelijkheid die telkens weer de vakbondsmythe verstoort. De vakbond is geen exponent van de aangesloten leden, maar van de gevestigde orde.